

Mindaugas LANKAUSKAS

Teisės instituto Teisinės sistemos

tyrimo skyriaus tyrėjas

Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1,

LT-01109 Vilnius, Tel. (8 5) 210 16 68

El. p. mindaugas@teise.org

VALSTYBĖS IR BAŽNYČIOS ATSKYRIMO PRINCIPAS: LYGINAMIEJI ASPEKTAI IR TEISINĖ PADĖTIS LIETUVOJE

Straipsnyje analizuojama valstybės ir bažnyčios atskyrimo doktrina skirtingose užsienio valstybėse ir Lietuvos Respublikoje. Valstybės ir bažnyčios atskyrimas nagrinėjamas iš istorinės perspektyvos, apžvelgiami skirtingi valstybės ir bažnyčios sambūvio modeliai. Aptariant užsienio valstybių patirtį nagrinėjamoje srityje, pagrindinis dėmesys skiriamas valstybėms, kurių valstybės ir bažnyčios atskyrimo modeliai pasižymi tam tikrais ypatumais bei atskleidžia skirtingą tokio atskyrimo sampratą (t. y. visišką atskyrimą, dalinį ir kt.). Įvertinus užsienio patirtį, skiriama dėmesio ir teisinei padėčiai Lietuvos Respublikoje. Aptartas valstybės bei religinių bendruomenių santykiams aktualus įstatyminis reguliavimas bei Konstitucinio Teismo sprendimai.¹

„Dievas ir cėsorius.

Tuomet fariziejai pasitraukė ir tarėsi, kaip jį sugauti kalboje. Jie nusiuntė pas jį savo mokinių kartu su Erodo šalininkais paklausti: „Mokytojau, mes žinome, kad esi tiesakalbis, mokai tikro Dievo kelio ir niekam nepataikauji, nes nežiūri žmonių poaukščių. Tada pasakyk, kaip manai: valia mokėti cėsoriui mokesčius ar ne?“ Suprasdamas jų klastą, Jėzus tarė: „Kam spendžiate man pinkles, veidmainiai? Parodykite man mokesčių pinigą!“ Jie padavė jam denarą. Jis paklausė: „Kieno čia paveikslas ir įrašas?“ Jie atsakė: „Cėsoriaus“. Tuomet Jėzus tarė: „Atiduokite tad, kas cėsoriaus, cėsoriui, o kas Dievo – Dievui“. Tai girdėdami, jie stebėjosi ir, palikę jį, nuėjo.²

---

¹ Šio straipsnio autoriaus ir žurnalo redakcijos vardu už vertingas pastabas ir pasiūlymus šiam straipsniui nuoširdžiai dėkojame Vilniaus Universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos katedros doktorantui, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Religijų reikalų ir teisinio registravimo skyriaus vyriausiajam specialistui *Donatui Glodeniui*.

² Evangelija pagal Matą (Mt 22, 15–22) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://biblija.lt/index.aspx:cmp=reading&doc=BiblijaRKK1998_Mt_22>.

VALSTYBĖS IR BAŽNYČIOS ATSKYRIMO DOKTRINA: SAMPRATA IR ISTORINĖ RAIDA

Valstybės ir bažnyčios atskyrimas yra teisinė bei politinė doktrina, remiantis kuria valstybė ir bažnyčia (atitinkamai ir jų institucijos) laikytinos atskirais ir vienas nuo kito nepriklausančiais subjektais, kai sekuliarizmo principas viešajame gyvenime yra derinamas su religijos laisve privačioje erdveje.³ Pats faktas, jog valstybė yra atskirta nuo bažnyčios, nereiškia, kad kiekvienu atskiru atžvilgiu tas atskyrimas bus identiškas. Skirtingose valstybėse egzistuoja tam tikri niuansai, tarkim prancūziškasis laicizmas skiriasi nuo ispaniško ar vokiško modelių.

Nagrinėjama doktrina sietina su naujųjų amžių švietėjų idėjomis,⁴ nors tam tikros užuomazgos pastebėtinos ir anksčiau. Tarkim tiek senovės Egipte, tiek senovės Romoje faraonai bei imperatoriai buvo laikomi dievais, taigi šiose valstybėse pasaulietinė bei religinė valdžios buvo suaugusios tarsi Siamo dvyniai. Tačiau paminėtina tai, jog Romos imperijoje gyvenę krikščionys bei žydai pripažino imperatoriaus politinį autoritetą, bet atsisakydavo pripažinti jo dieviškumą ar valstybinę religiją, – taip darydami skirtį tarp pasaulietinės ir dvasinės sričių. Viduriniais amžiais pastebimas pasaulietinės ir religinės sferų atsiskyrimas. Krikščioniškų Europos šalių valdovai jau nebebuvo laikomi dievais ir jų įgaliojimai apsiribodavo pasaulietiniais reikalais. Nepaisant to, pati valdžios kilmė laikyta dieviška, taip pat egzistavo ir valstybinė religija. Paminėtina, jog tarp pasaulietinės ir religinės valdžios buvo nuolatinė trintis, kadangi Europos šalių valdovai ne visada norėdavo paklusti Romos popiežiui. Buvo prieita net iki to, kad Anglijos karalius Henry VIII, Romos popiežiui nedavus leidimo skyryboms, ryžosi nutraukti visus saitus su Katalikų bažnyčia ir pats pasiskelbė naujai įkurtos Anglijos bažnyčios galva⁵. Įdomu, kad Jungti-

---

³ Žr. <http://en.wikipedia.org/wiki/Separation_of_church_and_state>.

⁴ Pavyzdžiui, John'as Locke'as teigė, kad sąžinės laisvė yra kiekvieno asmens prigimtinė teisė ir niekas negali būti verčiamas tikėti jėga, o vyriausybės neturėtų kištis į religiją. Locke'as manė, kad religinius konfliktus reikėtų spręsti ne kariniu keliu, tačiau pasitelkiant toleranciją. Nors šio britų filosofo supratimas apie religinę toleranciją apsiribojo įvairiomis protestantų atšakomis, be jokios abejonės, jo idėjos padarė įtakos bažnyčios bei valstybės principo formavimuisi, ypač kalbant apie JAV konstitucinę doktriną. Žr. *Locke J. A Letter Concerning Toleration*, 1689. Translated by William Popple [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.constitution.org/jltolerati.htm>>.

⁵ Žr. <http://en.wikipedia.org/wiki/Church_of_England>.

nės Karalystės monarchai iki šiol turi oficialų Anglijos bažnyčios Aukščiausiojo valdytojo (angl. *The Supreme Governor of the Church of England*) titulą.

Pirmoji valstybė, Konstitucijoje įtvirtinusi valstybės ir bažnyčios atskyrimą, buvo Jungtinės Amerikos Valstijos. 1791 m. priimta Pirmoji Konstitucijos pataisa skelbia, kad „Kongresas negali priimti jokio įstatymo nustatančio [valstybinę] religiją arba varžančio religijos laisvę“.⁶ Šioje pataisoje įtvirtintos dvi esminės sąlygos, be kurių neįmanomas valstybės ir bažnyčios atskyrimas – **valstybinės religijos nebuvimas ir religinės saviraiškos laisvė**. 1802 m. JAV prezidentas Thomas Jefferson'as savo laiške⁷ Danberio baptistų asociacijai pabrėžė, kad pirmoji pataisa pastatė „atskirties sieną tarp valstybės ir bažnyčios“ (angl. *wall of separation between Church & State*). 1878 m. JAV Aukščiausiasis teismas pirmą sykį pacitavo ištrauką iš laiško *Reynolds* byloje,⁸ kur atsakovas, Pastarųjų dienų šventųjų Jėzaus Kristaus bažnyčios (Mormonų bažnyčios) narys, buvo kaltinamas dvipatyse, tačiau teigė esantis nekaltas, kadangi pareiga gyventi poligamijoje kyla iš jo išpažįstamos religijos. Teismas išplėtojo atskyrimo sampratą pabrėžęs, kad valdžios kuriama teisė negali daryti įtakos religinio tikėjimo ar pasaulėžiūros klausimams, tačiau yra taikytina realių veiksmų atžvilgiu. Tai, kad religijų intencijų paskatinti veiksmai neturėtų būti už valstybės teisinės sistemos veikimo ribų, teismas pagrįdė nurodydamas, kad priešingu atveju turėtų būti pateisinamas ir žmonių aukojimas religinių apeigų metu ar našlių ritualinis susideginimas ant laužo. Buvo nurodyta, kad daugpatystės leidimas šiuo konkrečiu atveju reikštų, kad religinės doktrinos tampa viršesnės už teisę, o tokiu atveju kiekvienas pilietis galėtų nusistatyti sau taikytiną teisę.

JAV pavyzdys paskatino ir kitas valstybes tuo pasekti. 1905 m. Prancūzijoje buvo priimtas Valstybės ir bažnyčios atskyrimo įstatymas⁹ (pranc. *Loi*

⁶ Amendments to the Constitution. A Century of Lawmaking for a New Nation: U.S. Congressional Documents and Debates, 1774–1875. The Library of Congress [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage?collId=llsl&fileName=001/llsl001.db&recNum=144>>, p. 21.

⁷ Jefferson's Letter to the Danbury Baptists. Th Jefferson, Jan. 1. 1802. The Library of Congress [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.loc.gov/loc/lcib/9806/danpre.html>>.

⁸ Reynolds v. U. S., 98 U.S. 145 (1878). U.S. Supreme Court [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/98/145/case.html>>.

⁹ Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Églises et de l'État [interaktyvus]. Prieiga per internetą <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000508749&dateTexte=&fastPos=1&fastReqId=1510812654&oldAction=rechTexte>>.

du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Églises et de l'État), kuriuo buvo panaikinta valstybinė katalikų religija ir nubrėžta griežta riba tarp pasaulietinės ir religinės valdžios. Šis įstatymas tapo prancūziškos pasaulietinės valstybės koncepcijos, vadinamojo laicizmo (pranc. *laïcité*), pamatu. Prancūzų pavyzdžiu, kaip vėliau matysime, pasekė Turkija, Belgija ir kai kurios kitos valstybės. Tuo tarpu Rytų Europos šalys XX amžiaus viduryje išgyveno kiek kitokį reiškinį – valstybinį ateizmą, kai religiją buvo stengiamasi išguiti praktiškai iš visų gyvenimo sričių. Atsižvelgiant į tai, tokios valstybės kaip buvusi Sovietų Sąjunga laikytinos antibažnytinėmis, o ne valstybėmis, kuriose valstybė atskirta nuo bažnyčios.

Šiuo metu valstybės ir religijos santykis konkrečioje valstybėje varijuoja nuo teokratinio (nuo graikų kalbos žodžio *Θεοκρατία* – „Dievo valdžia“) režimo, kai valstybė neatskirta nuo bažnyčios, iki minėto valstybinio ateizmo, kai religija vienokiu ar kitokiu laipsniu yra varžoma. Be šių kraštutinių egzistuoja įvairūs valstybės ir bažnyčios atskyrimo modeliai. Konkretus modelis priklauso nuo valstybės santvarkos, joje egzistuojančio politinio režimo, istorinės tradicijos bei pačios religijos pobūdžio. Daugumoje Europos ir Šiaurės Amerikos valstybių valstybė ir bažnyčia yra daugiau ar mažiau atskirtos, valstybinė religija arba panaikinta arba jos oficialus įtvirtinimas pasireiškia daugiau simbolinio pobūdžio pasekmėmis. Tuo tarpu musulmoniškuose kraštuose (išskyrus Turkiją ir kai kurias kitas valstybes) situacija kardinaliai priešinga – valstybė ir bažnyčia nėra atskirtos, o vienintele oficialia religija laikytinas islamas (ar konkreti jo atšaka). Toliau pabandysime panagrinėti konkrečius valstybės ir bažnyčios sambūvio modelius.

SKIRTINGI VALSTYBĖS IR BAŽNYČIOS SANTYKIO MODELIAI. VALSTYBINIS RELIGIJOS STATUSAS

Aptariant valstybės ir bažnyčios santykio tarpusavio santykius, išskirtini 4 pagrindiniai modeliai:

- valstybinis ateizmas;
- valstybinės religijos (ar religijų) egzistavimas;
- dalinis valstybės ir bažnyčios atskyrimas;
- visiškas valstybės ir bažnyčios atskyrimas.

Pirmasis modelis trumpai aptartas ankstesniame straipsnio skyriuje. Pastebėtina, jog žlugus Sovietų Sąjungai ir nuvertus komunistinį režimą Rytų

Europos valstybėse, antibažnytinių valstybių gerokai sumažėjo. Šiuo metu bene vienintelė oficialiai ateistinė valstybė – Šiaurės Korėja,¹⁰ kadangi po „geležinės uždangos“ griuvimo pastebimas tam tikras valstybinio požiūrio į religiją sušvelnėjimas ir tokiose valstybėse kaip Kinija ar Kuba. Tiesa, taip pat negalima teigti, jog šiose valstybėse religijos laisvė yra visiškai užtikrinta, kadangi tam tikri suvaržymai religijos atžvilgiu vis dar egzistuoja. **Antrajam kraštutiniam modeliui** priklauso valstybės, kuriose oficialiai įtvirtinta valstybinė religija arba valstybinė bažnyčia. Oficiali valstybinė religija įtvirtinta keliasdešimties pasaulio valstybių konstitucijose bei įstatymuose.¹¹ Dauguma šių valstybių yra Artimuosiuose Rytuose, Šiaurės Afrikoje bei Pietryčių Azijoje. Romos katalikų religija valstybine yra laikoma kai kuriose Pietų Amerikos šalyse (Argentina, Bolivija ir kt.), taip pat Lichtenšteine, Maltoje, Slovakijoje, kai kuriuose Šveicarijos kantonuose. Stačiatikių bažnyčia oficialiai pripažinta Graikijoje, Kipre, liuteronų – Danijoje, Islandijoje bei Norvegijoje. Suomijoje oficialiai pripažįstamos ir stačiatikių, ir liuteronų bažnyčios. Taip pat yra valstybių, kuriose oficialiomis pripažįstamos kitos krikščionybės atšakos. Pavyzdžiui, Anglijoje – anglikonizmas, Škotijoje – presbiterionizmas, kai kuriuose Šveicarijos kantonuose – Šveicarijos reformatų bažnyčia arba Senoji katalikų bažnyčia. Pastebėtina, jog valstybėse, kuriose dominuojanti religija yra islamas, ši religija taip pat įtvirtinta ir oficialiai (Egiptas, Marokas, Afganistanas ir kt.). Tiesa, kai kuriose iš jų valstybės pripažįstamas tik sunizmas – pavyzdžiui Alžyre, Pakistane, Malaizijoje ir kt. Taip pat yra valstybių, kuriose oficialiu yra pripažįstamas budizmas – Šri Lanka, Tailandas ir kt.

Kalbant apie teisinį režimą, šios valstybės varijuoja nuo griežtai religinių (pvz., Saudo Arabija, Iranas) iki praktiškai sekuliarių (pvz., Jungtinė Karalystė). Taigi šias valstybes galima sąlyginai suskirstyti į teokratinės ir kitas valstybes, kuriose įtvirtinta oficiali religija. Teokratinėse valstybėse religija bei religinės institucijos iki šiol turi didelę įtaką. Pavyzdžiui, Irano Islamo Respublikos¹² Konstitucijos 12 str. nustatyta, kad oficiali valstybės religija yra islamas (tiksliau konkrečiai jo atšaka – 12-ojo imamo šiizmas).¹³ Konstitu-

¹⁰ Žr. <<http://www.everyculture.com/Ja-Mal/North-Korea.html>>.

¹¹ Žr. <http://en.wikipedia.org/wiki/State_religion>.

¹² Atkreiptinas dėmesys į oficialų valstybės pavadinimą.

¹³ Iran Constitution [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.servat.unibe.ch/icll/ir00000_.html>.

cijos 4 str. nurodoma, kad visi civiliniai, baudžiamieji, finansiniai, administraciniai, kultūriniai, krašto apsaugos, politiniai ir kiti įstatymai bei teisės aktai turi atitikti islamo reikalavimus, o 5 str. numatyta oficialaus religinio lyderio pareigybė. Pažymėtina, jog religinis lyderis Irane turi daugiau politinių galių nei prezidentas. Kita panaši valstybė – Saudo Arabija, kurios oficialia Konstitucija yra laikomas Koranas, o valstybė valdoma remiantis šariato teise. Tai sąlygoja griežtas kriminalines bausmes (įskaitant ir kūno) bei tam tikrą diskriminaciją (vakarietišku supratimu) lyties atžvilgiu. Dalinai teokratinės valstybės apibrėžimą atitinka ir Vatikanas, tačiau šiuo atveju reikėtų paminėti, kad šioje valstybėje daugeliu atveju (pavyzdžiui, vykdant baudžiamąjį procesą) yra vadovaujama Italijos teise.

Ne visos valstybės, kuriose įtvirtinta valstybinė religija arba valstybė konkrečiai religijai yra suteikusi institucinį pripažinimą, yra teokratinės. Pavyzdžiui, Skandinavijos valstybėse įvairios protestantų bažnyčios pripažįstamos valstybinėmis, tačiau viešajame gyvenime jos neturi apčiuopiamos įtakos. Toliau trumpai aptarsime keletą valstybių, reprezentuojančių skirtingas oficialias religijas bei skirtingus santykio tarp valstybės ir bažnyčios modelius. Atskirai aptarti kiekvieną valstybę, kurioje yra įtvirtinta oficiali religija, nėra reikalo, todėl buvo pasirinkti keli iliustratyvūs pavyzdžiai, atskleidžiantys skirtingus valstybės ir bažnyčios santykio bruožus.

Jungtinėje Karalystėje valstybės ir religijos santykis pakankamai sudėtingas – valstybine (angl. *established church*) oficialiai pripažįstama Anglijos bažnyčia, kuri veikia tik tam tikroje Jungtinės Karalystės teritorijos dalyje – Anglijoje (taip pat Meno saloje ir keliose kitose nedidelėse Jungtinei Karalystei priklausančiose teritorijose). Valstybinės institucijos gan glaudžiai susijusios su šia bažnyčia. Pavyzdžiui, Anglijos karalienė, kuri yra Anglijos bažnyčios Aukščiausioji valdytoja, Ministro pirmininko patarimu oficialiai skiria vyskopus bei arkivyskopus, kurie prisiekia ištikimybę karalienei ir be jos leidimo negali atsisakyti savo pareigų.¹⁴ Pažymėtina ir tai, kad Jungtinės Karalystės parlamento Lordų rūmuose yra 26 (iš bendro 746 narių skaičiaus)¹⁵ „dvasiniai lordai“ (angl. *The Lords Spiritual*), kuriais skiriami anglikonų vyskupai.

---

¹⁴ Queen and Church of England [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.royalinsight.gov.uk/output/Page4708.asp>>.

¹⁵ Žr. <http://www.parliament.uk/directories/house_of_lords_information_officialanalysis_by_composition.cfm#lospirit>.

Kitų Jungtinės Karalystės bažnyčių oficialių atstovų Lordų rūmuose nėra. Atkreiptinas dėmesys, kad Anglijos bažnyčios oficialus statusas Velse 1914-uoju Parlamento aktu¹⁶ (įsigaliojusi 1920 metų kovo 31 d.) buvo panaikintas. Taigi Velse bažnyčia šiuo metu yra nepriklausoma ir sąsajų su valstybe neturi. Toks pat likimas ištiko ir nacionalinę Airijos bažnyčią (anglikonų bažnyčią, veikiančią tiek Airijos Respublikoje, tiek ir Jungtinei Karalystei priklausančioje Šiaurės Airijoje), kurios valstybinis statusas buvo panaikintas dar 1871 m., tuo tarpu Škotijos bažnyčia nėra laikoma valstybine, tačiau turi specialų nacionalinės Škotijos bažnyčios statusą. 1921 m. Škotijos bažnyčios aktu¹⁷ Parlamentas pripažino šios bažnyčios nepriklausomybę dvasiniuose reikaluose bei skiriant bažnyčios valdininkus. Britų monarchas taip pat yra vienas iš šios bažnyčios narių, tačiau neturi Aukščiausiojo valdytojo statuso. Toliau analizuojant valstybinės bažnyčios santykį su valdžia paminėtina, kad Anglijos bažnyčios Bendrasis sinodas leidžia dviejų tipų teisės aktus – Kanonus ir Priemones (angl. *Measures*). Pastarosios turi būti patvirtintos (tačiau negali būti keičiamos) Parlamento bei sankcionuojamos monarcho. Įvykdžius šias sąlygas, toks aktas įgyja Parlamento akto galią. Kanonams priimti užtenka monarcho pritarimo.¹⁸ Įdomu tai, kad Anglijos bažnyčia, nors ir pripažįstama valstybine (tiesa, pažodžiui verčiant „*established church*“ yra „įstatymu įtvirtinta“, tačiau dėl to esmė nesikeičia), valstybės finansiškai nėra remiama ir didžioji dalis bažnyčios pajamų yra savanoriškos aukos arba pajamos iš investicijų.¹⁹ Atkreiptinas dėmesys, jog šiuo metu Jungtinėje Karalystėje vyksta diskusijos dėl valstybės ir bažnyčios atskyrimo.²⁰

Skirtingai nei Jungtinėje Karalystėje, Šveicarijos Konfederacijoje oficialios valstybinės religijos nėra. Konstitucijos 72 str. numatyta, kad bažnyčios

¹⁶ Welsh Church Act, 1914. [4 & 5 GEO. 5. Cii. 9L] [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1914/pdf/ukpga_19140091_en.pdf>.

¹⁷ Revised Statute from The UK Statute Law Database. Church of Scotland Act 1921 (c. 29) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1921/cukpga_19210029_en_1>.

¹⁸ Žr. <<http://www.cofe.anglican.org/about/gensynod/>>.

¹⁹ Žr. Church of England Finances: 2000-04 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.cofe.anglican.org/infol/financel/finoverview.pdf>>.

²⁰ Čia vertėtų paminėti Kentenberio arkivyskupo Rowan Williams nuomonę, kad jeigu anglikonų bažnyčia prarastų valstybinį statusą, tai „jokiu būdu nebūtų pasaulio pabaiga“. Žr. <<http://www.telegraph.co.uk/news/newstopping/religion/3868700/Labour-MPs-back-separation-of-state-and-Church-of-England.html>>.

ir valstybės santykio klausimai priklauso kantonų kompetencijai.²¹ Dauguma iš 26 kantonų (išskyrus Ženevos ir Neuchatelio, kur bažnyčia yra atskirta nuo valstybės) finansiškai remia (lėšos surenkamos iš mokesčių) vieną iš trijų tradicinių konfesijų – Romos katalikų, Senųjų katalikų arba Protestantų. Pastebėtina, kad kai kuriuose kantonuose bažnyčios mokestis yra savanoriškas, tačiau kituose individas, kuris nenori mokėti bažnytinio mokesčio, privalo formaliai palikti bažnyčią. Be to, kai kuriuose kantonuose privačios kompanijos taip pat negali išvengti šio mokesčio. Kitas svarbus aspektas – religinis švietimas yra dėstomas daugelyje valstybinių mokyklų, išskyrus jau minėtus Ženevos ir Neuchatelio kantonus. Dėstoma doktrina paprastai priklauso nuo kantone dominuojančios religijos, tačiau kai kuriose mokyklose apimamos ir kitos šalies religinės grupės. Iš ateistų lankyti užsiėmimus nėra reikalaujama. Tėvai taip pat gali leisti vaikus į privačias religines mokyklas arba mokyti savo vaikus namuose.²²

Įdomu pastebėti, jog praktiškai visose Skandinavijos valstybėse (išskyrus Švediją), taip pat ir Islandijoje, oficialia religija yra pripažįstama liuteronybė. Pavyzdžiui, Danijos Evangelikų Liuteronų Bažnyčios (dan. *Den Danske Folkekirke*) galva yra karalienė, šios valstybės Konstitucijos 6 str. nustatyta, kad monarchas turi būti šios bažnyčios narys, o 4 str. įtvirtina pačios bažnyčios oficialų statusą bei valstybės paramą jai.²³ Norvegijoje karalius yra įpareigotas išpažinti liuteronybę, o Norvegijos Bažnyčios (nor. *Den norske kirke*) reikalais rūpinasi Karališkoji kultūros ir bažnyčios reikalų ministerija.²⁴

Apibendrinant valstybinė religija arba oficiali bažnyčia egzistuoja didelėje dalyje pasaulio valstybių. Paprastai oficialų statusą turi viena religija (bažnyčia), tačiau yra ir išimčių. Toks statusas sąlygoja tam tikras privilegijas (pavyzdžiui, finansinę valstybės paramą, religijos dėstymą mokyklose ir t. t.), o monarchijose paprastai reikalaujama, kad monarchas išpažintų valstybinę religiją. Santykis tarp valstybės ir bažnyčios pagal savo intensyvumo laipsnį gali labai smarkiai skirtis – nuo teokratinės valstybės iki tokios, kurioje oficiali religija yra tam tikra tradicija ir vaidina daugiau simbolinį vaidmenį.

---

²¹ Switzerland Constitution [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.servat.unibe.ch/icl/sz00000_.html>.

²² Žr. <<http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2004/35487.htm>>.

²³ Žr. <http://www.servat.unibe.ch/law/icl/da00000_.html>.

²⁴ Žr. <http://en.wikipedia.org/wiki/Church_of_Norway>.

TEISINIS REŽIMAS VALSTYBĖSE, KURIOSE VALSTYBĖ IR BAŽNYČIA YRA ATSKIRTOS

Kaip jau buvo minėta, valstybės ir bažnyčios atskyrimas gali būti **visiškas** arba **dalinis**. Pažymėtina, jog ir tose valstybėse, kur atskyrimas yra visiškas (tarkim Prancūzijoje ir JAV), teisinis režimas skiriasi. Valstybėse, kuriose atskyrimas dalinis, valstybė renkasi tam tikras bendradarbiavimo su atitinkamomis religijomis ar bažnyčiomis (paprastai dominuojančiomis) formas. Kalbant apie valstybės ir bažnyčios atskyrimą, išskirtinos 3 pagrindinės sąlygos:²⁵

- valstybė neturi kontroliuoti gyventojų santykio su religija ir registruoti gyventojų religinės priklausomybės;
- valstybė neturi kištis į bažnyčios (religinių organizacijų) vidaus gyvenimą, jei ši nepažeidžia įstatymų;
- bažnyčia neturi kištis į valstybės reikalus. Valstybė taip pat turi ginti teisėtus bažnyčios veiksmus.²⁶

Aptariant paskutinę sąlygą, paminėtina tai, kad skirtingose valstybėse religinių bendruomenių nesikišimas į „valstybės reikalus“ yra suvokiamas skirtingai. Tai priklauso ir nuo pasirinkto atskyrimo modelio (t. y. egzistuoja visiškas ar dalinis atskyrimas). Tarkim, tokiose valstybėse kaip Prancūzija ar Turkija religinės bendruomenės negali reikšti nuomonės valstybės valdymo klausimais, viešose įstaigose netgi draudžiami religiniai simboliai. Taigi viešoji erdvė yra visiškai „sekuliarizuota“. Kitose valstybėse nesikišimas suprantamas daugiau kaip draudimas religinėms bendruomenėms dalyvauti tiesiogiai valdant valstybę bei formuojant valstybinę politiką vienoje ar kitoje srityje.

Visiškas valstybės ir bažnyčios atskyrimas

Kalbant apie visišką valstybės ir bažnyčios atskyrimą, pirmiausia paminėtina ekstremaliausia tokio atskyrimo forma – prancūziškasis laicizmas. Žinoma, istorijoje buvo ir dar drastiškesnių pavyzdžių – kai religiją buvo bandoma visiškai

---

²⁵ Pagal *Balodis R.* Valstybės ir Bažnyčios santykiai Latvijoje. Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje. Tarptautinės konferencijos medžiaga [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/religija/1.htm#1>>.

²⁶ Ši sąlyga galbūt atrodo keistokai, tačiau ji yra esminė prisiminus bažnyčios padėtį buvusioje Sovietų Sąjungoje bei kitose komunistinėse valstybėse. Valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas nereiškia bažnyčios ar religijos neigimo.

kai eliminuoti tiek iš viešosios, tiek iš privačiosios sferų (turėtina omenyje buvusi Sovietų Sąjunga ir joje vykdyta aktyvi ateistinė propaganda). Įdomiausia, kad komunistinių valstybių negalima laikyti visiškai sekulariomis, kadangi religijos vietą jose sėkmingai pakeisdavo ideologija, o Dievo vietą – Vadas (ne veltui sakoma, kad šventa vieta ilgai tuščia nebūna). Partinės dogmos buvo praktiškai nekvestionuojamos, o Vadas laikytinas neklystančiu, todėl galima sakyti, tam tikra prasme šiose valstybėse egzistavo „valstybinė religija“.

Grįžtant prie prancūziško modelio, pirmiausia paminėtinas atitinkamas istorinis kontekstas. Prancūzų švietėjai Voltaire, Diderot bei Montesquieu kritiko religiją kaip keliančią nesantaiką, netolerantišką bei tamsuolišką.²⁷ Prancūzijos revoliucijos metu įvyko konfliktas tarp valstybės ir Katalikų bažnyčios, pastarosios turtas buvo konfiskuotas, o dvasininkai privalėjo prisiekti ištikimybę Respublikai. Praūžus revoliucijai, Katalikų bažnyčia atgavo savo dominuojančią padėtį ir santykį tarp bažnyčios ir valstybės iki pat 1905 metų nustatė specialus 1801 m. pasirašytas konkordatas.

Prancūzijos Konstitucijos 1 str. numatyta, kad Prancūzija yra nedaloma pasaulietinė demokratiška ir socialinė respublika (pranc. *La France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale*).²⁸ Nuo 1905 m. Respublikoje galioja griežtas teisinis režimas, kuriuo nustatyta bažnyčios ir valstybės atskirtis. Beje, kai kurie autoriai, kalbėdami apie valstybės ir bažnyčios atskyrimą, išskiria „draugišką“ (angl. *friendly*) ir „priešišką“ (angl. *hostile*) modelius, prie pastarųjų priskirdami ir prancūziškąjį laicizmą.²⁹ Su tokia nuomone galima iš dalies sutikti, kadangi Prancūzijoje buvo prieita iki to, kad prieš keletą metų valstybinėse mokyklose, taip pat ir kitose valstybės įstaigose, įstatymu buvo uždrausta dėvėti bet kokius aiškiai matomus religinius simbolius.

1905 m. Valstybės ir bažnyčios atskyrimo įstatymu³⁰ buvo įtvirtintos tokios pagrindinės nuostatos:

---

²⁷ Astier H. The deep roots of French secularism. BBC News Online [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/3325285.stm>>.

²⁸ La Constitution du 4 octobre 1958 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/texte-integral-de-la-constitution-de-1958.5074.html>>.

²⁹ Stepan A. Arguing Comparative Politics. Oxford University Press. 2001, p. 221.

³⁰ Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Églises et de l'État [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000508749&dateTexte=&fastPos=1&fastReqId=1510812654&oldAction=rechTexte>>.

- valstybė negali finansuoti religinių bendruomenių;
- religiniai pastatai yra valstybės bei municipalitetų nuosavybė, neatlygintinai perduota religinėms organizacijoms su tikslu juos naudoti religinėms apeigoms;
- ant viešų pastatų draudžiama naudoti religinius simbolius.

Remiantis šiuo įstatymu Prancūzijoje buvo nubrėžta skiriamoji riba tarp viešosios ir privačiosios sferų ir išplėtota laicizmo doktrina. Religija buvo išstumta iš viešosios erdvės į privačią. Nuo to laiko bažnyčia negali kištis į valstybės reikalus, o valstybė – į bažnyčios. Šis valstybės bei bažnyčios atskyrimo modelis vertinamas gana nevienareikšmiškai. Viena vertus, laicizmas padeda užtikrinti pagarbą religijos laisvei, kadangi nesant valstybinės religijos yra užtikrinamas visų religijų lygiateisiškumas, nė viena neturi dominuojančios padėties valstybėje. Be to, tokiu būdu yra užtikrinama ir sąžinės laisvė. Kita vertus, ši doktrina gali būti vertinama ir kaip nepagrįstai varžanti tikinčiųjų teises laisvai reikšti savo įsitikinimus.

Panašus teisinis režimas taip pat galioja ir kai kuriose kitose šalyse – pavyzdžiui Belgijoje, Brazilijoje, Turkijoje. Tarkim Brazilijos (kuri be kita ko yra didžiausia pagal gyventojų skaičių katalikiška valstybė pasaulyje) Konstitucijos³¹ 19 str. 1 d. nustato, kad valstybei yra draudžiama įtvirtinti valstybinę bažnyčią, teikti jai finansinę paramą, kištis į vidaus reikalus ar palaikyti ryšius, pagrįstus tarpusavio priklausomybe. Nuo 1924 m. Turkijoje taip pat galioja griežtas valstybės ir religijos atskyrimas. Panašiai kaip ir Prancūzijoje, valstybinėse institucijose draudžiami religiniai simboliai, tokie kaip pavyzdžiui hidžabas (islamo religijos reikalavimus atitinkanti moterų apranga).³² Pažymėtina, jog Turkijos Konstitucinis Teismas pasipriešino valdžios bandymams įveikti šį draudimą, ir panaikino atitinkamą parlamento aktą.³³ Dar daugiau, 2008 m. teismas netgi svarstė klausimą dėl valdančiosios AKP partijos uždraudimo, kadangi pastaroji buvo kaltinama veikla, nukreipta prieš Turkijos pasaulietinę sistemą. Minėta partija nebuvo uždrausta, tačiau dvigubai sumažintas jos finansavimas iš valstybės biudžeto.³⁴

³¹ Constitution of Brazil [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.v-brazil.com/government/laws/titleIII.html>>.

³² Plačiau žr. <<http://en.wikipedia.org/wiki/Hijab>>.

³³ Court annuls Turkish scarf reform, Thursday, 5 June 2008 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europol/7438348.stm>>.

³⁴ Tavernise S. Turkish Court Calls Ruling Party Constitutional, July 31, 2008 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/2008/07/31/world/europe/31turkey.html>>.

Kiek kitoks valstybės ir bažnyčios atskyrimo modelis egzistuoja Jungtinėse Amerikos Valstijose. Kaip buvo minėta, JAV buvo pirmoji valstybė, įtvirtinusi atskyrimą savo Konstitucijoje. JAV Konstitucijos pirmoji pataisa numato, kad draudžiama nustatyti valstybinę religiją ar varžyti religijos laisvę. Paminėtina ir tai, kad Konstitucijos 6 str.³⁵ nustatyta, jog priimant į viešąją tarnybą negalima tikrinti asmens priklausomybės tam tikrai bažnyčiai ar domėtis kokią religiją asmuo išpažįsta („*no religious test clause*“). Šios nuostatos yra ganėtinai abstrakčios, todėl santykis tarp valstybės ir bažnyčios atskleidžiamas teismų praktikoje. 1947 m. *Everson v. Board of Education* (1947)³⁶ byloje ginčas kilo dėl to, kad iš mokesčių mokėtojų pinigų buvo finansuojamas moksleivių vežiojimas į mokyklas, iš kurių dalis buvo katalikiškos. Aukščiausiasis teismas nenustatė, kad toks finansavimas yra antikonstitucinis. Nepaisant to, ši byla svarbi tuo, kad teismas apibrėžė Pirmojoje Konstitucijos pataisoje numatytą „įsteigimo klauzulę“ (angl. *establishment clause*) – nurodė, jog tokia išlyga reiškia, kad nei valstijos, nei federalinė valdžia negali įsteigti valstybinės religijos. Taip pat draudžiama teisės aktais nustatyti paramą vienai ar kelioms religijoms ar nustatyti tam tikrą vienos religijos pirmenybę prieš kitą. Negalima versti priklausyti tam tikrai bažnyčiai ar ją palikti, versti atvirai pripažinti išpažįstamą religiją (arba kad neišpažįstama jokia religija). Taip pat buvo pažymėta, kad negalima nustatyti jokių mokesčių, kurių lėšomis būtų remiama religinio pobūdžio veikla ar religinės institucijos, o valstijų ar federalinei valdžiai draudžiama bet kokia forma dalyvauti religinių organizacijų veikloje (ir atvirksičiai). Byloje *Engel v. Vitale* (1962)³⁷ Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad valdžios atstovai negali numatyti, kokia malda turi būti pradedama diena viešosiose mokyklose, kadangi tai prieštarauja Pirmojoje Konstitucijos pataisoje numatytai „įsteigimo klauzulei“. Viena iš svarbiausių bylų šio straips-

---

³⁵ “*The Senators and Representatives before mentioned, and the Members of the several State Legislatures, and all executive and judicial Officers, both of the United States and of the several States, shall be bound by Oath or Affirmation, to support this Constitution; but no religious test shall ever be required as a qualification to any office or public trust under the United States.*” Žr. *The Constitution of the United States. A Century of Lawmaking for a New Nation: U. S. Congressional Documents and Debates, 1774–1875. The Library of Congress* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage?collId=llsl&fileName=001/llsl001.db&recNum=142>>, p. 19.

³⁶ *Everson v. Board of Education of Ewing Tp.*, 330 U.S. 1 (1947) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=330&invol=1>>.

³⁷ *Engel v. Vitale*, 370 U.S. 421 (1962) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=370&invol=421>>.

nio kontekste – *Lemon v. Kurtzman* (1971).³⁸ Šioje byloje priimtame sprendime Aukščiausiasis teismas suformulavo vadinamąjį „Lemono testą“, kuris taikytinas sprendžiant ginčus dėl valdžios veiksmų, susijusių su religija. Kad valdžios veiksmai neprieštarautų Konstitucijai, būtinos šios trys sąlygos:

- valdžios veiksmų tikslas turi būti pasaulietinis;
- valdžios veiksmų pagrindinis poveikis neturėtų sustiprinti ar suvaržyti religiją;
- valdžios veiksmų rezultatu neturėtų būti „pernelyg didelis valdžios susiejimas“ (angl. *excessive government entanglement*) su religija.

Kaip matome, JAV Aukščiausiasis teismas nuosekliai laikosi pozicijos, išreikštos byloje *Everson v. Board of Education* (1947). 1987 m. teismas sprendė klausimą dėl kreacionizmo dėstymo Luizianos valstijos valstybinėse mokyklose.³⁹ Teismas pritaikė anksčiau minėtą testą ir buvo prieita išvados, jog atitinkami valstijos teisės aktai yra antikonstituciniai, kadangi tokiu būdu yra suteikiama pirmenybė tam tikrai religijai ir tuo nėra siekiama pasaulietinio tikslo. Tiesa, ne bet koks kreacionizmo teorijos paminėjimas valstybinėse mokyklose yra draudžiamas – kreacionizmą draudžiama dėstyti kaip mokslinę discipliną.

Dalinis valstybės ir bažnyčios atskyrimas

Kai kuriose valstybėse nėra valstybinės religijos, tačiau tarp valstybės ir religijos/bažnyčios egzistuoja tam tikras ryšys, todėl negalima teigti, jog valstybė yra visiškai atskirta nuo bažnyčios, nors tai ir gali būti oficialiai deklaruojama Konstitucijoje ar kituose teisės aktuose. Pavyzdžiui, Vokietijoje valstybinė religija buvo panaikinta dar 1919 m., o Vokietijos Pagrindinio įstatymo 4 straipsniu yra garantuojama religijos laisvė.⁴⁰

Nepaisant to, bažnyčios Vokietijoje gali įgyti viešosios teisės korporacijų statusą: „*viešosios teisės korporacija yra teisinė institucija, turinti valdžios kompetenciją, kuri dėl jos turimų viešųjų interesų turi būti saugoma ir ypatingai prižiū-*

³⁸ *Lemon v. Kurtzman*, 403 U.S. 602 (1971) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/403/602/case.html>>.

³⁹ *Edwards v. Aguillard*, 482 U. S. 578 (1987) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/482/578/case.html>>.

⁴⁰ Basic Law for the Federal Republic of Germany [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.bundestag.de/interakt/infomat/fremdsprachiges_material/downloads/ggEn_download.pdf>.

rima valstybinės valdžios. Esminiai viešųjų teisės korporacijų, apimant ir bažnyčių, bruožai yra šie:

1. Valstybė pripažįsta, kad viešosios korporacijos savo narių atžvilgiu gali turėti tam tikras teises, tokias kaip teisę į apmokestinimą ir disciplinarinių galių taikymą. Tai esminis jų skirtumas nuo civilinės teisės asociacijų.

2. Viešosios teisės korporacijos turi ypatingą valstybės apsaugą, t. y. joms yra suteikiamos privilegijos, kurių negali turėti privačios asociacijos (atleidimas nuo mokesčių). Valstybė pripažįsta jų organų teisinį viešųjų institucijų statusą ir jų įstatus kaip viešosios teisės dalį.

3. Viešosios teisės korporacijos yra ypatingai valstybės prižiūrimos, kadangi jos susijusios su viešaisiais interesais. Valstybė jas prižiūri griežčiau nei privačias asociacijas.⁴¹

Taigi Vokietijoje tarp valstybės ir religinių organizacijų egzistuoja glaudus ryšys, nors ir nėra valstybinės religijos ar bažnyčios. Tiesa, atkreiptinas dėmesys į tai, kad didžiosios religinės bendruomenės automatiškai tapo viešosios teisės korporacijomis, neturėdamos atskirai pateikti prašymo dėl šio statuso įgijimo, tuo tarpu mažesnės religinės bendruomenės pasiliko civilinės teisės asociacijomis, joms statusas suteikiamas pateikus prašymą ir jeigu jos atitinka tokias sąlygas:

- religinė bendruomenė turi būti tikra religinė bendruomenė, o ne komercinė asociacija;
- religinė bendruomenė turi turėti aiškiai apibrėžtą doktriną, kuri reikšmingai skirtųsi nuo kitų religinių bendruomenių doktrinos;
- religinės bendruomenės įstatai, narių skaičius, nuosavybė ir pajamos, gautos iš paaukojimų, turi užtikrinti ilgalaikį jos gyvybingumą; bendruomenė taip pat turi sugebėti valdyti ir tvarkyti savo bažnytinius reikalus;
- kadangi valstybė atleidžia viešosios teisės korporacijas nuo mokesčių, atlikdamos savo bažnytines pareigas jos turi atitikti mokesčių įstatymų reikalavimus, taikomus ne pelno organizacijoms.⁴²

Valstybė ir bažnyčia viena nuo kitos iš dalies atskirtos ir Ispanijoje, kuri ilgą laiką buvo konfesinė valstybė. Šioje šalyje nuo 1978 m. egzistuoja 4 konstituciniais principais – religijos laisve, lygybe, valstybės neutralumu ir ben-

---

⁴¹ Warnke J. Bažnyčios ir valstybės santykiai Vokietijoje. Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje. Tarptautinės konferencijos medžiaga [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/religija/2.htm#1>>.

⁴² Ten pat.

dradarbiavimu – pagrįsti santykiai tarp minėtų institucijų.⁴³ Religijos laisvė reiškia valstybės išpareigojimą garantuoti religijos ir tikėjimo laisvę visiems asmenims bei visoms Ispanijoje veikiančioms religinėms grupėms. Lygybės principas reiškia tai, kad religiniai ir nereliginiai įsitikinimai yra lygūs įstatymo atžvilgiu, religingumas ar nereligingumas negali būti diskriminavimo veiksniais. Įdomu tai, kad valstybinės įstaigos ar darbdaviai, kurie atsisako priimti į tarnybą darbuotojus dėl jų religinių įsitikinimų, nusižengia įstatymui ir gali būti patraukti atsakomybėn pagal Baudžiamąjį kodeksą. Pagal valstybės neutralumo doktriną Ispanijoje nėra oficialios religijos, valstybė atsisako vertinti religines doktrinas, įsitikinimus, nustatyti, kurie yra „geri“ arba „blogi“, „prasmingi“ ar „ne“. Vienintelis dalykas, kuris turi rūpėti valstybei, tai socialiniai tam tikros religinės grupės veiklos padariniai. Bendradarbiavimo principas skiria Ispaniją nuo valstybių, kuriose valstybė ir bažnyčia yra visiškai atskirtos. Šis principas reiškia, kad valstybė atsižvelgia į visuomenėje egzistuojančius religinius įsitikinimus ir bendradarbiauja tiek su Katalikų bažnyčia, tiek su kitomis religinėmis bendruomenėmis. Ispanijos Konstitucijos 16 str. konkrečiai minimas bendradarbiavimas su Katalikų bažnyčia.⁴⁴

VALSTYBĖS IR BAŽNYČIOS ATSKYRIMAS LIETUVOJE

Aptarę įvairius valstybės ir bažnyčios atskyrimo modelius, toliau nagrinėsime, kokia tarpusavio santykių sistema yra įtvirtinta Lietuvos Respublikoje. Valstybės ir bažnyčios santykiai apibrėžti Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁴⁵ (toliau – Konstitucija) 43 str.: *„Valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. Valstybės pripažintos bažnyčios bei kitos religinės organizacijos turi juridinio asmens teises. Bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai skelbia savo*

---

⁴³ *Martinez-Torron J.* Bažnyčios ir valstybės santykių Ispanijoje apžvalga. Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje. Tarptautinės konferencijos medžiaga [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/religija/2.htm#4>>.

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>.

mokslą, atlieka savo apeigas, turi maldos namus, labdaros įstaigas ir mokyklas dvasininkams rengti. Bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai tvarkosi pagal savus kanonus ir statutus. Bažnyčių bei kitų religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma susitarimu arba įstatymu. Bažnyčių bei religinių organizacijų mokslo skelbimas, kita tikiybinių veikla, taip pat maldos namai negali būti naudojami tam, kas prieštarauja Konstitucijai ir įstatymams. Lietuvoje nėra valstybinės religijos.“

Svarbios nuostatos numatomos ir Konstitucijos 26 bei 40 str., iš kurių pirmasis nustato minties, sąžinės ir tikėjimo laisvės garantijas, o antrasis numato, jog valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės, tačiau tėvų pageidavimu jose gali būti mokoma tikybos.

Straipsnio kontekste aktualiausia yra Konstitucijos 43 str. 7 d., įtvirtinti nuostata, jog Lietuvoje nėra valstybinės religijos. Tokia nuostata įtvirtina tai, kad Lietuvos Respublika yra pasaulietinė valstybė. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad sistemiškai aiškinant Konstitucijos nuostatas Lietuvoje „yra įtvirtintas valstybės ir bažnyčios atskirumo principas“.⁴⁶ Sisteminiu požiūriu svarbi ir 43 str. 1 d., kurioje nustatyta, kad valstybė „**pripažįsta**“ tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. Akivaizdu, jog ši Konstitucijos nuostata yra gan abstrakti ir gali būti įvairiai interpretuojama, todėl svarbu, koku juridiniu turiniu yra „įkrauta“ sąvoka „pripažįsta“. Tam pasitelktini sąvoką apibrėžiantys Lietuvos Respublikos teisės aktai bei aktualūs vienintelio oficialaus Konstitucijos aiškintojo Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – LRKT) nutarimai. Valstybės ir bažnyčios santykius Lietuvoje nagrinėsime keliais pjūviais – per valstybinio pripažinimo institutą, tradicinės religinės bendrijos sampratą bei jos skirtumus nuo kitų bendrijų ir tikybos mokymą valstybinėse švietimo įstaigose. Kaip vėliau matysime, šie iš pažiūros skirtingi nagrinėjimo objektai yra glaudžiai tarpusavyje susiję.

---

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų // Valstybės žinios. 2000 06 16, Nr. 49-1424, konstatuojamosios I d. 7 p.

Valstybinis religinių bendruomenių ir bendrijų pripažinimas Lietuvos Respublikoje

Pirmiausia aptartinas valstybinio pripažinimo institutas bei jo turinys. 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime dėl kai kurių Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimo nuostatų išaiškinimo⁴⁷ LRKT išaiškino, kad Konstitucija įtvirtina **trejopą** Lietuvoje veikiančių bažnyčių bei religinių organizacijų statusą:

- vienos bažnyčios bei religinės organizacijos yra **tradicinės Lietuvoje**;
- kitos (tradicinėmis Lietuvoje nesančios) bažnyčios bei religinės organizacijos yra **valstybės pripažintos**;
- dar kitos Lietuvoje veikiančios bažnyčios bei religinės organizacijos **neturi nei tradicinių Lietuvoje, nei valstybės pripažintų statuso**.⁴⁸

Taigi numatomos trys „pakopos“: vienos religinės organizacijos laikytinos tradicinėmis dėl istorinio įnašo į Lietuvos dvasinį bei socialinį gyvenimą, kitos – valstybės pripažintos religinės bendrijos, nes jų mokymas ir apeigos neprieštaruja įstatymui ir dorai, o paskutinei grupei priklauso nesančios nei tradicinėmis, nei valstybės pripažintomis religinės bendrijos.

Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo⁴⁹ 5 str. („Tradicinės Lietuvos religinės bendruomenės ir bendrijos“) nurodoma, kad valstybė **pripažįsta** devynias Lietuvos istorinio, dvasinio bei socialinio palikimo dalį sudarančias tradicines Lietuvoje egzistuojančias religines bendruomenes ir bendrijas: lotynų apeigų katalikų, graikų apeigų katalikų, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, ortodoksų (stačiatikių), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų ir karaimų. To paties įstatymo 6 str. („Kitų religinių bendrijų pripažinimas“) 1 d. atkartojama konstitucinė nuostata, kad „*kitos (netradicinės) religinės bendrijos gali būti valstybės pripažintos kaip Lietuvos istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalis, jeigu jos palaikomos visuomenės ir jų*

---

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas Dėl Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatų, susijusių su tradicinių Lietuvoje bažnyčių bei religinių organizacijų statusu, išaiškinimo // Valstybės žinios. 2007 12 08, Nr. 129-5246.

⁴⁸ Ten pat. Žr. konstatuojamosios II d. 6 p.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. 1995 m. spalio 4 d. Nr. I-1057, Vilnius [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.show_doc_l?p_id=289917>.

mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymams ir dorai“ ir nurodoma, kad „**valstybės pripažinimas reiškia, kad valstybė palaiko religinių bendrijų dvasinį, kultūrinį ir socialinį palikimą**“ (išskirta autoriaus). Taigi minėtos įstatymo nuostatos aiškiai apibrėžia, kurios religinės bendruomenės bei bendrijos yra tradicinės, ir gan miglotai – koks yra valstybės pripažinimo turinys. Nėra aišku, kokiomis priemonėmis valstybė gali palaikyti religinių bendrijų dvasinį, kultūrinį ir socialinį palikimą.

Minėta norma išplečiama kitomis Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo ir kitų teisės aktų nuostatomis. Pavyzdžiui, 14 str. yra numatoma, kad religinių bendruomenių mokymo įstaigos gauna finansinę ir kitokią paramą iš valstybės ir savivaldybių biudžetų (tiesa, pagal įstatymo raidę tokią paramą gali gauti visos įregistruotos religinės bendrijos, o ne tik valstybės pripažintos). Paminėtinas ir Civilinio kodekso⁵⁰ 3.24 str., numatantis galimybę sudaryti santuoką bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka. Taigi pripažinimas gali pasireikšti tiek finansine parama, tiek kitokio pobūdžio valstybės ir konfesijų bendradarbiavimu.

Šiame kontekste paminėtinas LRKT išaiškinimas, jog „*Konstitucijos nuostata, kad valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, suponuoja tai, jog įstatymų leidėjas gali tam tikras religines organizacijas įvardyti kaip tradicines Lietuvoje. Bažnyčių bei religinių organizacijų įvardijimas kaip tradicinių – ypatingas jų valstybinio pripažinimo būdas [...]. Tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų pripažinimo instituto konstitucinis įtvirtinimas reiškia, kad jų valstybinis pripažinimas yra neatšaukiamas. Tradiciškumas nėra nei sukuriamas, nei panaikinamas įstatymų leidėjo valios aktu.*“⁵¹ Taigi teigtina, jog įvardydamas tradicines religines bendrijas, įstatymų leidėjas įgyvendino savo teisę ir pareigą konstatuoti egzistuojantį *status quo*. Atkreiptinas dėmesys, jog LRKT akcentavo tai, kad toks įvardijimas yra „**ypatingas pripažinimo būdas**“, tai reiškia – galintis sąlygoti ir ypatingas pasekmes.

---

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (aktuali redakcija). Patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpajieska.showdoc_l?p_id=107687>.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų // Valstybės žinios. 2000 06 16, Nr. 49-1424, konstatuojamosios I d. 6 p.

Kitose Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 6 str. dalyse numatoma, kokia tvarka Seimas suteikia valstybės pripažinimą kitoms (netradicinėms) religinėms bendruomenėms ir bendrijoms. Tam reikalingos atitinkamos sąlygos:

- religinės bendrijos **gali kreiptis dėl valstybės pripažinimo praėjus ne mažiau kaip 25 metams nuo pirminio jų įregistravimo Lietuvoje** (pirminis įregistravimas yra įvykęs, jei religinė bendrija teisėtai veikė (buvo įregistruota) Lietuvoje po 1918 m. vasario 16 dienos);

- nepatenkinus prašymo, **pakartotinai galima dėl to kreiptis praėjus 10 metų** nuo prašymo nepatenkinimo dienos;

- pripažinimo klausimą **Seimas sprendžia gavęs Teisingumo ministerijos išvadą.**

LRKT nurodė, kad Konstitucijos 43 str. 1 d. nuostata „*valstybė pripažįsta <...> kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai*“ reiškia, kad bažnyčios bei religinės organizacijos, kurios Lietuvoje nėra tradicinės, gali būti išskirtos iš kitų tradicinėmis nesnančių bažnyčių bei religinių organizacijų suteikiant joms specialų statusą – nustatant, kad jos yra valstybės pripažintos bažnyčios bei religinės organizacijos.⁵²

Taigi įstatymų leidėjas šiomis įstatymo nuostatomis sukūrė tam tikrą „filtrą“ – visų pirma, suinteresuota religinė bendrija turi atitikti numatytus laiko kriterijus. Antra, turi būti gauta (teigiama) Teisingumo ministerijos išvada. Taigi galima teigti, jog Lietuvoje valstybė religinių bendruomenių atžvilgiu laikosi „įvairiarūšio pripažinimo“,⁵³ kai įstatymiškai įtvirtinamas nevienodas skirtingų religinių bendrijų statusas. Iš pažiūros toks modelis panašus į reguliavimą, taikomą Vokietijoje, Ispanijoje bei kai kuriose kitose valstybėse. Kita vertus, negalima teigti, jog modeliai yra identiški, kadangi egzistuoja ir tam tikrų svarbių skirtumų. Tarkim, skirtingai nei Vokietijoje Lietuvoje nėra „bažnytinių mokesčių“, remiantis kanonų teise sudarytos santuokos gali būti nutrauktos civiline tvarka ir pan. Taigi teigtina, jog Lietuvoje įtvirtintas griežtesnis valstybės ir bažnyčios atskyrimo modelis.

Anot LRKT, Konstitucijos 43 str. 1 d. įtvirtinta sąlyga „turėti atramą visuomenėje“ reiškia, kad atitinkamos bažnyčios, religinės organizacijos atrama

⁵² Ten pat. Žr. konstatuojamosios III d. 5 p.

⁵³ Plačiau žr. *Pulokas G.* Valstybė ir religijos vakarų šalyse bei tradicinių ir kitų religinių bendrijų perskyra Lietuvoje [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.religija.lt/content/view/588/49/>>.

visuomenėje turi būti tvirta ir ilgalaikė, taigi negali apsiriboti negausia žmonių grupe ar nedidele visuomenės dalimi, keliais veiklos dešimtmečiais, viena arba keliomis žmonių kartomis. Minėta atitinkamos bažnyčios, religinės organizacijos atrama visuomenėje turi būti tokia, kad dėl jos nekiltų jokių abejonių. Sprendžiant, ar tam tikrai bažnyčiai, religinei organizacijai suteiktinas valstybės pripažinimas, būtina įsitikinti, kad ta bažnyčia, religinė organizacija tikrai turi atramą visuomenėje. Pagal Konstitucijos 43 str. 1 d. taip pat reikalaujama įsitikinti, kad tos bažnyčios, religinės organizacijos mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. Jeigu šios sąlygos nėra tenkinamos, atitinkamai bažnyčiai, religinei organizacijai valstybės pripažinimo negalima suteikti.⁵⁴ Pažymėtina, kad tiek anksčiau minėtos Konstitucijos nuostatos, tiek LRKT išaiškinimai yra pakankamai abstraktūs. Nėra aišku, kodėl LRKT „atramą visuomenėje“ interpretavo kaip ilgalaikę ir koku būdu įvertinti, kad dėl atramos nekyla jokių abejonių. Galima teigti, kad jeigu per keletą metų Lietuvoje atsirastų nauja pakankamai didelė ir pasauliniu mastu plačiai paplitusi religinė bendrija (tarkim, kaip imigracijos pasekmė), jos valstybinis ignoravimas atsižvelgiant vien tik į laiko kriterijų vargu ar būtų pateisinamas. Čia svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog visiškai nėra aišku, kuo remiantis buvo nustatyti su pripažinimu susiję terminai (25 metai nuo įregistravimo bei 10 metų dėl pakartotinio kreipimosi) Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme. Toliau analizuojant LRKT nutarimą atkreiptinas dėmesys į tai, kad Teismas nepaaiškino, kokiais kriterijais remiantis galima „įsitikinti“, kad religinės organizacijos mokymas bei apeigos neprieštarauja **įstatymui ir doriai**. Prieštaravimą įstatymui formaliai nustatyti galima pakankamai nesunkiai, tačiau koku būdu galima nustatyti prieštaravimą „doriai“, lieka paslaptimi. Kaip tai padaryti LRKT nenurodė; nėra tai apibrėžta ir Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymu. Įdomu tai, kad, pasak LRKT, tradicinėms bendrijoms šie reikalavimai netaikomi – jų statusas negali būti atšaukiamas.⁵⁵ Analizuojant statuso „neatšaukiamumo“

---

⁵⁴ Ten pat. Žr. konstatuojamosios III d. 5 p.

⁵⁵ Pasak LRKT, „bažnyčios bei religinės organizacijos, nesančios tradicinėmis Lietuvoje, valstybės pripažinimą gali įgyti Seimo valia ir sprendimu. Pabrėžtina, kad tokį valstybės pripažinimą – kitaip nei konstatavimą, kad tam tikra bažnyčia, religinė organizacija yra tradicinė Lietuvoje, – galima atšaukti, jeigu atitinkama valstybės pripažinta bažnyčia, religinė organizacija netenka atramos visuomenėje ar jos mokymas arba apeigos ima prieštarauti įstatymui arba doriai.“ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų // Valstybės žinios. 2000 06 16, Nr. 49-1424, konstatuojamosios III d. 6 p.

turinį Konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste, galima daryti prielaidą, kad tam tikrais išskirtiniais atvejais netgi ir tradicinių bendrijų statusą atšaukti galima. Pasak prof. G. Mesonio, „neatšaukiamumo“ turinį reikėtų vertinti sistemiškai, atkreipiant dėmesį į tokias Konstitucijos nuostatas, kaip 43 str. 7 d. („*Bažnyčių bei religinių organizacijų mokslo skelbimas, kita tikiybė veikla, taip pat maldos namai negali būti naudojami tam, kas prieštarauja Konstitucijai ir įstatymams*“), 25 str. 4 d. („*Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija*“), 27 str. („*Žmogaus įsitikinimais, praktikuojama religija ar tikėjimu negali būti pateisinamas nusikaltimas ar įstatymų nevykdymas*“) ir kt.⁵⁶ Taigi teigtina, jog kraštutiniais atvejais valstybė gali atšaukti atitinkamos religinės bendrijos pripažinimą tradicine. Tiesa, šio straipsnio autoriaus nuomone, vėlgi žvelgiant į LRKT jurisprudenciją, tokiu atveju turėtų būti taikomi griežtesni standartai, nei atšaukiant netradicinės religinės bendrijos statusą.

Tradicinės religinės bendruomenės ir bendrijos

Atkreiptinas dėmesys, jog įstatymų leidėjas Konstitucijos 43 str. 1 d. nuostatą Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 5 str. įgyvendino *expressis verbis* išvardydamas tradicines religines bendruomenes, tačiau neapibrėždamas paties „tradiciškumo“ turinio. LRKT nurodė, kad įvardijimas įstatyme, kokios bažnyčios bei religinės organizacijos Lietuvoje yra tradicinės, yra objektyvaus fakto, kad tam tikros bažnyčios bei religinės organizacijos Lietuvoje yra tradicinės, konstatavimas, o ne atitinkamų bažnyčių, religinių organizacijų tradiciškumo sukūrimas. Pasak teismo, religinių bendrijų buvimas tradicinėmis nepriklauso nuo įstatymų leidėjo valios, – tai yra objektyvi bažnyčių bei religinių organizacijų santykių su visuomene būklė, taip pat įstatymų leidėjas negali atšaukti šio tradiciškumo konstatavimo.⁵⁷

Analizuojant LRKT jurisprudenciją, pažymėtina tai, jog tradicinės religinės bendruomenės ir bendrijos yra privilegijuotos lyginant su kitomis. Antai

---

⁵⁶ Mesonis G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai // Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, 2008, Nr. 2 (10), p. 122.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas dėl Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatų, susijusių su tradicinių Lietuvoje bažnyčių bei religinių organizacijų statusu, išaiškinimo, konstatuojamosios III d. 5 p. // Valstybės žinios. 2007 12 08, Nr. 129-5246.

2000 m. birželio 13 d. nutarime dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų teismas konstatavo, kad „Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies nuostata, jog yra tradicinės Lietuvoje bažnyčios bei religinės organizacijos, yra tas konstitucinis pagrindas, kuriuo remiantis valstybėje gali būti nustatoma skirtinga tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų būklė palyginti su kitomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis“. Anot LRKT, tuo pagrindu „neapribojant Konstitucijoje įtvirtintų visoms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms garantuojamų teisių, tradicinėms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms įstatymu gali būti užtikrinamos ir tokios teisės, kurių neturi tradicinėmis nesančios bažnyčios bei religinės organizacijos.“⁵⁸ Teismas nurodė, kad „iš pačios Konstitucijos kyla ir galimybė, o tam tikrais atvejais – ir būtinybė nustatyti diferencijuotą teisinį atitinkamų santykių reguliavimą tradicinių Lietuvoje bažnyčių bei religinių organizacijų ir kitų, taip pat ir valstybės pripažintų, bažnyčių bei religinių organizacijų, kaip kolektyvinių teisių subjektų, atžvilgiu. Tokio diferencijuoto teisinio reguliavimo nustatymas negali būti interpretuojamas kaip savaime paneigiantis žmogaus konstitucinę teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą, vienam ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti religinį tikėjimą ir mokyti jo; jis savaime nereiškia, kad vieni tikintieji yra diskriminuojami, o kitiems teikiamos privilegijos.“⁵⁹

Taigi analizuojant tradiciškumo turinį, paminėtini šie aspektai:

- religinės bendrijos buvimas tradicine nėra sukuriamas įstatymų leidėjo, o yra objektyvus faktas;
- tradiciškumas nepriklauso nuo įstatymų leidėjo valios;
- įstatymų leidėjas negali atšaukti tradiciškumo konstatavimo;
- tradiciškumas yra konstitucinis pagrindas, kuriuo galima nustatyti skirtingą tradicinių ir kitų religinių bendrijų būklę;
- tradicinėms bažnyčioms ir religinėms organizacijoms įstatymu gali būti užtikrinamos teisės, kurių neturi tradicinėmis nesančios bažnyčios ir religinės organizacijos.

Atsižvelgiant į tai, kas aukščiau išdėstyta, tradiciškumas yra laikytinas savaiminiu „gėriu“, nes remiantis šiuo kriterijumi galimas tam tikrų „papildo-

---

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų // Valstybės žinios. 2000 06 16, Nr. 49-1424, konstatuojamosios I d. 6 p.

⁵⁹ Ten pat. Žr. konstatuojamosios III d. 13 p.

mų” teisių tradicinėms religinėms bendrijoms įtvirtinimas. Mūsų nuomone, tokia konstitucinių nuostatų interpretacija šiek tiek sumenkina valstybinio pripažinimo reikšmę, kadangi kitos religinės bendruomenės neįgauna lygia-verčio statuso su tradicinėmis net ir tuo atveju, jeigu jas valstybė pripažįsta. Pavyzdžiui, Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo⁶⁰ 14 str. 3 d. numatyta, kad tradicinių religinių bendruomenių ir bendrijų švietimo ir ugdymo įstaigos, suteikiančios valstybinio standarto bendrąjį išsilavinimą, yra finansuojamos ir išlaikomos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka, skiriant biudžeto lėšų tiek pat, kiek ir atitinkamo tipo (pakopos) valstybės ar savivaldybių švietimo įstaigoms. Nesančios tradicinėmis, nors ir valstybės pripažintos, religinės bendrijos tokios teisės neturi.

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, jog LRKT yra nurodęs, kad „jeigu valstybė suteikia kuriai nors kitai (tradicine Lietuvoje nesančiai) bažnyčiai, religinei organizacijai pripažinimą, tai savaime nėra pagrindas jai nustatyti tokias teises, kokias tradicinės Lietuvoje bažnyčios bei religinės organizacijos turi būtent dėl to, kad jos yra tradicinės Lietuvoje.“⁶¹ Taigi valstybinio pripažinimo paskirtis tampa gan neaiški. Viena vertus, teisės aktuose numatyta, kad valstybės pripažintos bendrijos yra palaikomos valstybės ir toks palaikymas atsispindi Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme bei kituose įstatymuose (pavyzdžiui, Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 str. 4 d. 3 p. numatyta, kad privalomai draudžiami tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų dvasininkai),⁶² kita vertus, pasak LRKT, pripažinimas savaime nėra pagrindas pripažintoms bendrijoms suteikti teises, kurias turi tradicinės bendrijos. Mūsų nuomone, valstybinio pripažinimo suteikimas turėtų suponuoti religinės bendrijos statuso pasikeitimą ir atitinkamų teisių (bei pareigų) atsiradimą. Kitu atveju pripažinimas laikytinas nereikšmingu formalumu.

---

⁶⁰ Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. 1995 m. spalio 4 d. Nr. I-1057, Vilnius [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.show_doc_l?p_id=289917>.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų // Valstybės žinios. 2000 06 16, Nr. 49-1424. Žr. konstatuojamosios III d. 7 p.

⁶² Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (aktuali redakcija). Žin., 1991, Nr. 17-447 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.show_doc_l?p_id=334954&p_query=&p_tr2=>>.

Pastebėtina, jog nėra aišku, ar išties iš Konstitucijos galima išvesti diferencijuoto (tarp tradicinių ir netradicinių, bet valstybės pripažintų religinių bendrijų) **teisinio reguliavimo galimybę**. Turėtina omenyje, jog Konstitucijos nuostatų negalima aiškinti atsietai, taigi ir 43 str. 1 d. nuostata, jog „*Valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai*“ turėtų būti aiškinama taip pat atsižvelgiant ir į 43 str. 7 d. („*Lietuvoje nėra valstybinės religijos*“), 26 str. 2 d. („*Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jį*“), 29 str. 2 d. („*Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu*“) bei kitas konstitucines nuostatas. Atsižvelgiant į tai, abejotina, ar galima daryti skirtį tarp tradicinių bei kitų valstybės pripažintų religinių bendrijų.

Kyla abejonių ir dėl **diferencijavimo būtinybės**. Preziumuotina, kad skirtingas tradicinių ir kitų religinių bendruomenių statusas gali būti objektyviai pateisinamas iki tol, kol atitinkamos religinės bendruomenės nėra pripažintos valstybės. Įvykus pripažinimo faktui, vieninteliu objektyviu skirtumu tarp tradicinių ir kitų religinių bendrijų lieka būtent „tradiciškumas“. Mūsų nuomone, Konstitucijos 43 str. 1 d. dispozicija aiškintina atsižvelgiant į lygiateisiškumo principą. „Tradiciškumas“ šiame kontekste neturėtų būti suprantamas kaip vertybė pati savaime, o kaip tam tikras įrankis sprendžiant ar religinė bendrija *a priori* turi atramą visuomenėje, o jos mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui bei dorai. Jeigu religinė organizacija nėra tradicinė, būtina atsižvelgti į aukščiau minėtas sąlygas ir jeigu pastaroji tas sąlygas atitinka, nematome pagrindo, kuriuo remiantis jų statusas galėtų būti kitoks nei tradicinių. Kitaip tektų konstatuoti, kad „tradicinė“ religija yra kažkuo geresnė/pranašesnė už netradicinę atsižvelgiant vien į šį faktą. Klausimas, ar tai suderinama su Konstitucijos 29 str. įtvirtintu lygiateisiškumo principu, todėl aukščiau minimas LRKT išaiškinimas neatrodo visiškai pagrįstas.

Religinių bendruomenių ir bendrijų teisės švietimo srityje

Konstitucijos 40 str. 1 d. įtvirtinta atitinkama nuostata: „*Valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės. Jose tėvų pageidavimu mokoma tikybos*“. Taigi Konstitucijoje numatytas vienas iš valstybės ir

bažnyčios atskyrimo pagrindų – valstybinės mokymo ir auklėjimo įstaigos privalo būti pasaulietinės. Įgyvendinant religijos laisvės privačioje erdveje principą, nėra draudžiama steigti privačias religines mokymo ir auklėjimo įstaigas. Gerbiant tėvų ir globėjų teises rūpintis vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu (Konstitucijos 26 str. 5 d.) numatyta, kad pasaulietinėse mokymo ir auklėjimo įstaigose tėvų pageidavimu mokoma tikybos. Ši konstitucinė nuostata išplečiama Švietimo įstatymo⁶³ 31 str. 2 ir 3 d.:

„2. Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas vykdančios mokyklos mokinys, sulaukęs 14 metų, turi teisę rinktis vieną iš privalomojo dorinio ugdymo dalykų: tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos tikybą arba etiką.

3. Jaunesniam negu 14 metų mokiniui tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos tikybos arba etikos dalyką parenka tėvai (globėjai, rūpintojai), valstybės globojamam mokiniui jo šeimoje ar giminėje išpažįstamos tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos tikybą arba etiką parenka mokykla“.

Atkreiptinas dėmesys, jog numatoma galimybė rinktis **tik tradicinės** religinės bendruomenės ar bendrijos tikybą. Lietuvos LRKT 2000 m. birželio 13 d. nutarime Dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų⁶⁴ sprendė klausimą dėl tradicinių religinių bendruomenių privilegijų švietimo srityje. Interpretuodamas Konstitucijos 40 str. 1 d., LRKT pažymėjo, kad: „1) tikybos mokoma tėvų pageidavimu (atsižvelgiant į Konstitucijos 26 straipsnio 5 dalies normą, tokį pageidavimą gali pareikšti ir vaiko globėjai); 2) valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos turi pareigą užtikrinti, kad, jei yra tėvų pageidavimas, tikybos jose būtų mokoma; 3) tikybos mokymas turi būti organizuojamas taip, kad nebūtų paneigiamas valstybinių ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigų pasaulietiškas.“⁶⁵

Pareiškėjas minėtoje byloje buvo iškėlęs klausimą, ar tuo metu galiojusi Švietimo įstatymo 1 str. 5 p. nuostata, pagal kurią švietimo sistemai nustatytas uždavinys „užtikrinti tradicinių religinių bendrijų nariams tokias pat teises ir sąlygas kaip ir visiems gyventojams ugdyti savo vaikus švietimo įstaigose pagal įsitikinimus“ neprieštarauja Konstitucijai.

⁶³ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (aktuali redakcija) // Valstybės žinios. 2003 06 28, Nr. 63-2853.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas Dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų // Valstybės žinios. 2000 06 16, Nr. 49-1424.

⁶⁵ Ten pat. Konstatuojamosios I d. 9 p.

Teismas konstatavo, kad prieštaravimo nėra, pasiremdamas tuo, kad „*tradicinėms religinėms bendrijoms priklausantiems tėvams, remiantis minėta nuostata, švietimo sistemoje nėra nustatyta kokių nors teisių, kurių neturi kiti tėvai, taip pat nėra pagrindo teigti, kad tėvų galimybės įgyvendinti prigimtine minties, tikėjimo ir sąžinės laisvę priklauso nuo to, ar jie priklauso tradicinėms religinėms bendrijoms.*“⁶⁶ Tokiam išaiškinimui galima paprieštarauti, kadangi tai, jog valstybinėse švietimo įstaigose gali būti mokoma tik tradicinių religinių bendrijų tikybos ir yra nustatymas „tokių teisių, kurių neturi kiti tėvai“. Kaip kitaip tokią nuostatą galima būtų vertinti? Toliau nagrinėdamas šį klausimą LRKT nurodė, kad „*ginčijamoje Įstatymo 1 straipsnio 5 punkto normoje jokia religija nėra įvardyta kaip valstybinė. Vien tai, kad Įstatyme išskirtos tradicinės religinės bendrijos, nereiškia, jog atitinkamos religijos yra valstybinės.*“⁶⁷ Galima sutikti, kad įstatyme *expressis verbis* nebuvo (ir nėra) nurodyta, kad tam tikra religija yra valstybinė. Galų gale toks įvardijimas aiškiai prieštarautų Konstitucijos 43 str. 7 d. Kita vertus, negalima paneigti ir to, kad *išskirtinių* teisių tam tikrai bendruomenei ar bendruomenėms valstybinėje švietimo sistemoje suteikimas ignoruojant kitas valstybės pripažintas religines bendrijas gali būti interpretuojamas ir kaip pernelyg didelis valstybės palankumas tam tikroms religijoms.

LRKT pabrėžė ir tai, kad „*Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies nuostata, jog yra tradicinės Lietuvoje bažnyčios bei religinės organizacijos, yra tas konstitucinis pagrindas, kuriuo remiantis valstybėje gali būti nustatoma skirtinga tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų būklė, palyginti su kitomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis. Todėl tai, kad ginčijamoje normoje išskirtas tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų tikybos mokymas, bet nenurodytas kitų valstybės pripažintų bažnyčių ir religinių organizacijų tikybos mokymas, nesuteikia pagrindo teigti, jog ginčijamu teisiniu reguliavimu pažeidžiamas Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas asmenų lygybės principas.*“⁶⁸ Vis dėlto abejotina, ar toks pagrindas („jog yra tradicinės Lietuvoje bažnyčios bei religinės organizacijos“) yra pakankamas, atsižvelgiant į Konstitucijos 29 str. nuostatas dėl lygiateisiškumo ir drau-

---

⁶⁶ Ten pat. Konstatuojamosios I d.10 p.

⁶⁷ Ten pat. Konstatuojamosios I d. 15 p.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų // Valstybės žinios. 2000 06 16, Nr. 49-1424, konstatuojamosios IV d. 2 p.

dimo teikti privilegijas. Juolab, kad Konstitucijos 40 str. 1 d. nėra įtvirtinta, kad turi būti mokoma tik tradicinių religinių bendruomenių tikybos. Žinoma, mokyti sąlyginai nedidelės valstybės pripažintos netradicinės religinės bendrijos tikybos turbūt nebūtų realu, tačiau mūsų nuomone, bent jau tokia galimybė turėtų būti numatyta įstatyme. Įdomu tai, kad Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 9 str. 2 d. tokia galimybė yra numatyta („*Valstybinėse švietimo įstaigose tėvų (globėjų) pageidavimu gali būti dėstoma tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų tikyba*“), tačiau straipsnio 9 d. yra nuoroda į specialius įstatymus („*valstybinėse mokymo ir auklėjimo įstaigose tikybos dėstymo tvarką reglamentuoja švietimo įstatymai*“). Taigi taikytinos švietimo įstatymo nuostatos, kurios nenumato galimybės mokyti ir kitų, ne tik tradicinių, religinių bendrijų tikybos.

Lietuvos valstybės ir bažnyčios modelis tarptautinės praktikos kontekste

Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina valstybės ir bažnyčios atskirumą. Vertinant lyginamuoju aspektu teigtina, jog įstatyminiu reguliavimu Lietuvoje pasirinktas nuosaikus valstybės ir bažnyčios atskyrimo režimas, panašus į režimus, egzistuojančius Ispanijoje bei Vokietijoje. Tradicinės religinės bendrijos yra privilegijuotos ir turi galimybę įgyti teises, kurių negali įgyti netradicinės, nors ir valstybės pripažintos, bendrijos. Taigi šiuo aspektu Lietuva turi tam tikrų konfesinės valstybės bruožų, nors konkrečiai nėra numatyta tam tikrų išskirtinių teisių vienai iš religijų (kaip tai yra padaryta tarkim Ispanijoje, numatant valstybės ir Katalikų bažnyčios bendradarbiavimą). Tokį išpūdį sustiprina ir tai, jog tradicinės religinės bendrijos (tam tikru laipsniu ir kitos valstybės pripažintos bendrijos) turi teisę į valstybės finansinę ir kitokio pobūdžio paramą. Tiesa, pažymėtina ir tai, jog valstybės ir bažnyčios atskyrimas nebūtinai turėtų būti visiškas (kaip Prancūzijoje ar Turkijoje), ir būtų pernelyg drąsu teigti, jog Lietuvoje įtvirtinta atitinkama valstybinė religija ar religijos. Kita vertus, teisių, autoriaus nuomone, tiesiogiai neišplaukiančių iš Konstitucijos, suteikimas tradicinėms religinėms bendrijoms, kelia abejonių, ar Lietuvoje yra visiškai įgyvendintas valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas (taip, kaip jis yra suprantamas tarptautinėje plotmėje).

IŠVADOS

Apibendrinant valstybės ir bažnyčios atskyrimo principo įgyvendinimą užsienio valstybėse bei Lietuvos Respublikoje, darytinos šios išvados.

1. Oficialiai nustatytas santykis tarp valstybės ir bažnyčios priklauso nuo įvairių veiksnių – istorinės valstybės raidos, visuomenės struktūros, oficialios ideologijos, dominuojančios religijos, demokratinų tradicijų ir kt. Vienose valstybėse bet koks religijos vaidmuo yra neigiamas (antibažnytinės valstybės), kitose atvirkščiai – religijai suteikiamas valstybinis statusas. Valstybės ir bažnyčios atskyrimas laikytinas tarpiniu modeliu, kadangi, viena vertus, viešoji erdvė yra visiškai arba dalinai sekuliarizuota, kita vertus – gerbiama religijos laisvė privačiame gyvenime.

2. Valstybės ir bažnyčios atskyrimas – tai teisinė ir politinė doktrina, remiantis kuria valstybėje negali būti nustatoma valstybinė religija ar religijos. Religinės bendruomenės negali kištis į valstybės valdymą, o valstybė – į religinių bendruomenių vidaus reikalus. Atskyrimas taip pat laikytinas religinių bendrijų lygiateisiškumo garantija, kadangi nė viena iš jų nėra išskiriama iš kitų.

3. Valstybės ir bažnyčios atskyrimas gali būti visiškas arba dalinis. Valstybėse, kuriose atskyrimas yra visiškas (Prancūzija, JAV) valstybė negali teikti finansinės ar kitokio pobūdžio paramos religinėms organizacijoms, o valstybinis švietimas privalo būti pasaulietinis. Laicizmo doktriną įgyvendinusiose valstybėse įtvirtinta dar griežtesnė atskirtis, draudžiant naudoti netgi bet kokius religinius simbolius viešose įstaigose. Valstybėse, kuriose atskyrimas yra dalinis (Vokietija, Ispanija) laikomasi įvairiarūšio (arba įvairiapakopio) pripažinimo politikos, religinėms bendrijoms suteikiant specialų statusą. Esant daliniam atskyrimui valstybei paprastai nėra draudžiama bendradarbiauti su religinėmis bendrijomis ar įstatymų nustatyta tvarka teikti joms finansinę paramą.

4. Remiantis Konstitucija ir konstitucine jurisprudencija, Lietuvos Respublikoje nėra valstybinės religijos, įtvirtintas valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas. Atsižvelgiant į atliktą analizę teigtina, kad valstybės bei bažnyčios atskyrimas Lietuvoje yra dalinis, arba kitaip tariant įvairiarūšis, skirtingoms religinėms bendrijoms nustatant nevienodą teisinį statusą. Tokia išvada darytina, kadangi Lietuvoje teisės aktais įtvirtintas trejopas bažnyčių ir religinių organizacijų statusas, jos skirstomos į tradicines, valstybės pripažintas (tačiau nesančias tradicinėmis), ir kitas, nepriklausančias nei tradicinėms nei valstybės pripažintoms. Skirtingas religinių bendrijų statusas lemia skirtingą teisių, kuriomis jos naudojasi, apimtį.

6. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pripažino, kad religinių bendrijų pripažinimas tradicinėmis yra ypatingas jų pripažinimo būdas, galintis sąlygoti tai, kad tradicinėms bendrijoms gali būti suteikiamos tokios teisės, kurių neturi kitos valstybės pripažintos religinės bendrijos. Kyla abejonų, ar toks išaiškinimas yra pakankamai pagrįstas ir ar tai nesumenkina valstybinio pripažinimo instituto. Mūsų nuomone, sistemiškai aiškinant Konstituciją, neturėtų būti daroma skirtis tarp tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendrijų.

7. Atsižvelgiant į aukščiau pateiktą išvadą, kritikuotinos šiuo metu galiojančio Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo nuostatos, numatančios tik tradicinių religinių bendrijų tikybos mokymą valstybinėse švietimo įstaigose. Mūsų nuomone, šios nuostatos vertintinos kaip konkrečioms religinėms bendrijoms (tradicinėms) suteikiančios išskirtines teises. Kyla klausimas ar tai gali būti suderinama su valstybės ir bažnyčios atskirumo, valstybinės religijos nebuvimo bei asmenų lygiateisiškumo principais.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Amendments to the Constitution. A Century of Lawmaking for a New Nation: U. S. Congressional Documents and Debates, 1774 – 1875. The Library of Congress [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage?collId=llsl&fileName=001/llsl001.db&recNum=144>>.
2. Basic Law for the Federal Republic of Germany [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.bundestag.de/interakt/infomat/fremdsprachiges_material/downloads/ggEn_download.pdf>.
3. Constitution of Brazil [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.v-brazil.com/government/laws/titleIII.html>>.
4. Iran Constitution [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.servat.unibe.ch/icl/ir00000_.html>.
5. La Constitution du 4 octobre 1958 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/texte-integral-de-la-constitution-de-1958.5074.html>>.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (aktuali redakcija). Patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr.VIII-1864 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=107687>.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>.

8. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas (aktuali redakcija). Žin., 1995, Nr. 89-1985 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=289917>.

9. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (aktuali redakcija). Žin., 1991, Nr. 17-447 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=334954&p_query=&p_tr2=>>.

10. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (aktuali redakcija). Valstybės žinios. 2003 06 28, Nr. 63-2853.

11. Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Églises et de l'État [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000508749&dateTexte=&fastPos=1&fastReqId=1510812654&oldAction=rechTexte>>.

12. Revised Statute from The UK Statute Law Database. Church of Scotland Act 1921 (c. 29) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1921/cukpga_19210029_en_1>.

13. Switzerland Constitution [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.servat.unibe.ch/icl/sz00000_.html>.

Tavernise S. Turkish Court Calls Ruling Party Constitutional, July 31, 2008 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/2008/07/31/world/europe/31turkey.html>>.

14. The Constitution of the United States. A Century of Lawmaking for a New Nation: U.S. Congressional Documents and Debates, 1774–1875. The Library of Congress [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage?collId=llsl&fileName=001/llsl001.db&recNum=142>>.

15. Welsh Church Act, 1914.[4 & 5 GEO. 5. Cii. 9L] [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1914/pdf/ukpga_19140091_en.pdf>.

Specialioji literatūra

16. Balodis R. Valstybės ir Bažnyčios santykiai Latvijoje. Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje. Tarptautinės konferencijos medžiaga [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/religija/1.htm#1>>.

17. Church of England Finances: 2000-04 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.cofe.anglican.org/info/finance/finoverview.pdf>>.

18. Court annuls Turkish scarf reform, Thursday, 5 June 2008 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7438348.stm>>.

19. Evangelija pagal Matą (Mt 22, 15–22) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://biblija.lt/index.aspx?cmp=reading&doc=BiblijaRKK1998_Mt_22>.

20. Everson v. Board of Education of Ewing Tp., 330 U.S. 1 (1947) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=330&invol=1>>.

21. *Henri A.* The deep roots of French secularism. BBC News Online [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/3325285.stm>>.
22. Jefferson's Letter to the Danbury Baptists. Th Jefferson, Jan. 1. 1802. The Library of Congress [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.loc.gov/loc/lcib/9806/danpre.html>>.
23. *Locke J. A.* Letter Concerning Toleration, 1689. Translated by William Popple [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.constitution.org/jl/tolerati.htm>>.
24. *Martinez-Torron J.* Bažnyčios ir valstybės santykių Ispanijoje apžvalga. Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje. Tarptautinės konferencijos medžiaga [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/religija/2.htm#4>>.
25. *Mesonis G.* Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai // Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo biuletenis, 2008, Nr. 2 (10), 2008, p. 122.
26. *Pulokas G.* Valstybė ir religijos vakarų šalyse bei tradicinių ir kitų religinių bendrijų perskyra Lietuvoje [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.religija.lt/content/view/588/49/>>.
27. Queen and Church of England [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.royalinsight.gov.uk/output/Page4708.asp>>.
28. *Stepan A.* Arguing Comparative Politics. Oxford University Press. 2001, p. 221.
29. *Warnke J.* Bažnyčios ir valstybės santykiai Vokietijoje. Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje. Tarptautinės konferencijos medžiaga [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/religija/2.htm#1>>.
- Teismų praktika**
30. *Edwards v. Aguillard*, 482 U.S. 578 (1987) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/482/578/case.html>>.
31. *Engel v. Vitale*, 370 U.S. 421 (1962) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=370&invol=421>>.
32. *Lemon v. Kurtzman*, 403 U.S. 602 (1971) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/403/602/case.html>>.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų // Valstybės žinios, 2000 06 16, Nr. 49-1424
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas. dėl Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatų, susijusių su tradicinių Lietuvoje bažnyčių bei religinių organizacijų statusu, išaiškinimo // Valstybės žinios, 2007 12 08, Nr. 129-5246
35. *Reynolds v. U.S.*, 98 U.S. 145 (1878). U.S. Supreme Court [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/98/145/case.html>>.

Internetinės nuorodos

36. <http://www.cofe.anglican.org/>
  37. <http://en.wikipedia.org/>
  38. <http://www.everyculture.com/Ja-Ma/North-Korea.html>
  39. <http://www.parliament.uk/>
  40. <http://www.servat.unibe.ch/>
  41. <http://www.state.gov/>
  42. <http://www.telegraph.co.uk/>
-

Mindaugas LANKAUSKAS
Law Institute

SEPARATION OF CHURCH AND STATE:
COMPARATIVE ASPECTS AND EVALUATION
OF THE LEGAL SITUATION IN LITHUANIA

Summary

The article deals with separation of church and state in the Republic of Lithuania and different foreign countries. This legal and political doctrine mainly means coordination of two principles – state secularism and freedom of religion. Respective doctrine is analyzed from the historical perspective though comparative analysis of present situation is provided as well. The main focus is designated to countries where separation of church and state models were most interesting taking into account various peculiarities. It should be mentioned that separation of church and state can be absolute (French *laïcité*) or partial (Spanish model). Lithuanian legal framework in this respect provides some kind of partial separation. In the article author also disputes particular legal privileges derived to traditional religious communities.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2009 m. kovo 4 d.